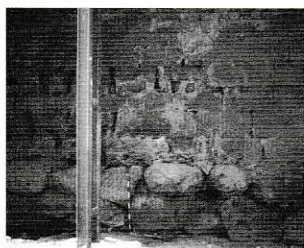

Lluís Piñol Masgoret

EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ESPAI OCUPAT PER L'ACTUAL CASA CANALS

*Rampa d'accés al pas de
ronda de la muralla
tardorepublicana (mitjans
del segle II aC)*

La formació d'una ciutat com Tarragona i la seva evolució fins als nostres dies s'enquadra en un complex marc que enllaça processos urbanístics i arquitectònics amb continguts històrics generals sorgits de les graduals o revolucionàries transformacions socials, polítiques, ideològiques i econòmiques de la comunitat. Des d'aquest punt de vista, la reconstrucció diacrònica d'aquesta comunitat passa inexorablement per l'anàlisi de tots aquests processos a partir d'estudis pluridisciplinaris i diacrònics, sense els quals difícilment podríem entendre la Tarragona actual.

Les dades arqueològiques proporcionades per la intervenció efectuada en el solar ocupat per l'actual casa Canals s'han d'emmarcar dins d'aquest context general, malgrat tractar-se d'una actuació limitada espacialment.

Els primers elements arquitectònics localitzats corresponen a època romana. En efecte, apareixen documentats els llenços interior i exterior de la muralla tardorepublicana que tancaria el recinte de la part alta de la ciutat pel seu costat oriental. Així mateix es va localitzar una rampa d'accés al seu pas de ronda. Ambdós elements correspondrien a la segona fase constructiva del recinte defensiu. La datació per a ambdues construccions ens ve determinada per excavacions realitzades en altres punts de la ciutat. Malgrat la controvèrsia encara avui existent, l'opinió més acceptada ens emplaça a mitjans del segle II aC (HAUSCHILD: 1983; AQUILUÉ; DUPRÉ; MASSÓ, RUIZ DE ARBULO: 1991, 271-301; MENCHÓN, MASSÓ: 1999, 25).

La rampa pren una orientació nord-sud, és a dir, en sentit contrari al pendent natural del terreny per tal de suavitzar la seva inclinació. Ens trobaríem davant el quart element documentat d'aquest tipus a la ciutat (PIÑOL: 2000, 160). Els altres exemples es troben a l'actual baixada del Roser, en la planta baixa del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i en la plaça al costat de l'antic escorxador de la ciutat (SERRA I VILARÓ: 1949; SADA, TERRE: 1990, 15-30; MENCHÓN, MASSÓ: 1999, 24-25).

A més, la rampa localitzada en l'excavació es trobaria propera a un accés a l'interior del recinte de la Part Alta, que se situaria on actualment hi ha el portal de Sant Antoni.

No es detecta en aquesta intervenció cap altra construcció d'època republicana o alto-imperial, simplement petits nivells d'escassa potència que s'han interpretat com a nivells de pas, associats amb la porta citada anteriorment. Tampoc hi ha cap tipus d'edifici datable en època tardoromana. Únicament petites bossades de material que reomplien forats irregulars en el terreny. Sembla que aquests buits foren coberts a finals del segle V amb la finalitat de regularitzar l'espai.

L'àrea va restar abandonada fins a la segona meitat del segle XIII. Almenys això és el que reflecteix l'arqueologia. Per contra, la documentació ens cita el carrer d'en Granada com un dels més antics de la ciutat, amb la presència de cases des del segle XII (MOREIRA: 1982, apèndix 24 3r; SALVAT: 1981, 305). Ambdues dades no són, malgrat tot, excloents. Segurament la part baixa del carrer d'en Granada, més propera als castells dels senyors de la ciutat es va urbanitzar més antigament que l'àrea més pròxima al que en època medieval es coneixerà com a puig d'en Sitges (MAR; MIR; PIÑOL: 1996, 178-185). Aquest fet queda reflectit en les característiques dels estrats excavats. Tots ells segueixen sent nivells de pas i no s'hi documenta cap tipus d'estructura fins al segle XV. No podem oblidar en aquest aspecte que la porta romana situada en l'espai ocupat per l'actual portal de Sant Antoni prendrà en aquesta època el nom de portal del Mal Consell.

En un moment difícil de precisar, però que emmarcaríem entre mitjans del segle XV i

iniciis del segle XVI, es va portar a terme la construcció d'un important edifici. Les dimensions de les construccions i les característiques dels elements arquitectònics apareguts en els seus nivells de destrucció semblen mostrar-nos un edifici noble d'almenys dues plantes, amb finestres gòtics en les seves façanes. D'aquestes plantes únicament s'ha conservat l'inferior. En l'excavació del jardí es van determinar un total de nou àmbits. De totes formes estem segurs que l'edifici era més gran. Molt possiblement una part important d'aquest es conservi en el sector no excavat del jardí, mentre que una altra va ser destruïda durant la construcció de l'actual edifici, tal com s'observa en diversos punts de la intervenció.

Aquest edifici consistia en una sèrie d'estances obertes amb arcades de les quals únicament es conserven *in situ* els seus arrencaments. Quant a la funcionalitat de les estances, és difícil de precisar. Una d'aquestes fou possiblement un passadís distribuïdor al voltant del qual s'articularien les altres. No es pot descartar que algun d'aquests espais fos un pati o jardí interior. Es van documentar a més tres cisternes que recollien l'aigua de pluvials per abastir la casa d'aigua potable (PIÑOL: 2000). Aquest fet no és únic ni exclusiu. En múltiples excavacions realitzades en la Part Alta han aparegut aquest tipus de construccions. No hi ha cap dubte que en època medieval i moderna aquesta va ser una de les formes més freqüents d'obtenció d'aigua per al consum particular (MIR, ZARAGOZA: 1998, 56).

Al llarg del segle XVI es detecten una sèrie de reformes en l'edifici orientades al tancament d'espais i a la reducció de les comunicacions entre els diferents àmbits mitjançant la construcció de nous murs. La cronologia concreta d'aquests canvis és també difícil d'establir a causa del poc material obtingut en la intervenció. Aquestes remodelacions responen almenys a dos moments cronològics. Així es desprèn de la presència d'una sèrie de portes de nova construcció tapiades amb posterioritat. S'han pogut determinar també un total de nou àmbits (PIÑOL: 2000).

La presència d'un edifici noble en aquest espai no ens pot resultar estranya. Sabem per la documentació que la noblesa tarragonina d'època medieval i moderna va establir les seves residències en diferents carrers de la ciutat, com els carrers dels Cavallers, la Nau, Major o el carrer d'en Granada (SALVAT: 1981, 306). Si observem detingudament la distribució en la xarxa urbana d'aquests carrers ràpidament ens adonem que ocupen o una àrea perimetral annexa a les muralles de la ciutat o una àrea central privilegiada entorn a la via principal, el carrer Major, i el pla de la Seu. El perquè d'aquest fet no ha estat fins ara determinat. Segurament respon-

gui a diferents principis. En el nostre cas, com en el cas de les cases del carrer dels Cavallers, la presència de la muralla proporcionava una sèrie d'avantatges. No podem oblidar que a partir del segle XIII i gran part del XIV la muralla va perdre parcialment la seva funció defensiva per ser utilitzada amb usos particulars. Les cases que s'hi van adossar hi van obrir portes i finestres, al mateix temps que diversos trams del pas de ronda superior van quedar integrats dins els habitatges. Aquests fets garantien una sèrie de comoditats gens menyspreables: millors vistes, millor ventilació, possibilitat de portes secundàries a carrers menys freqüentats, etc.

Malgrat tot, a partir de finals del segle XIV i durant tot el segle XV i XVI el perill continuat de guerra va fer que el Consell Municipal prengué mesures en aquest assumpte. És freqüent, durant la primera meitat del segle XV, la promulgació de mesures municipals que intenten posar fre a aquesta situació i recuperar, així, la funció defensiva de la muralla (MENCHÓN, MASSÓ: 1999, 48-50).

El palau es va mantenir en ús a grans trets fins a mitjans del segle XVII. Un nivell de cendres i carbons just per sota d'un potentíssim nivell d'enderroc ens indiquen que l'edifici es va enderrocar després d'un important incendi. A més, entre els materials recuperats hi havia bombes, baionetes i altres armes que ens il·lustren sobre els fets esdevinguts.

L'any 1639, amb la invasió francesa del Rosselló començava la guerra dels Segadors (1640-1652). Tarragona va quedar sota control borbònic. L'any 1640 va arribar a la ciutat el marquès de Los Vélez, que va establir la capital del virregnat a la ciutat (MENCHÓN, MASSÓ: 1999, 96).

Els exèrcits francesos de Catalunya van veure en Tarragona una plaça estratègica a conquerir i la van sotmetre a setge dues vegades. El primer es va prolongar entre els dies 13 de maig i 23 d'agost de 1641. Davant

Reompliments tardoromans al jardí de casa Canals

la impossibilitat de prendre la ciutat les tropes francocatalanes es van retirar per tornar-ho a intentar l'any 1644 (8 de agost-13 de setembre de 1644). Aquest cop l'assalt de la ciutat es va efectuar per l'àrea del port. Una vegada aquesta zona va caure en mans franceses els assetjants van iniciar una sèrie de bombardejos intensos de la ciutat (RECASENS: 1963, 57; 1998, 64-65). En el llibre de Consolat del 28 d'agost del 1644 se'ns relaten aquests fets:

avansà tota l'armada de mar y tirà mil o dos mil bombes dins esta y lo enemic de terra va tirant de dia en dia de dita ciutat molta bomba (Llibre de Consolat 1644-45, foli 31).

És possible pensar que la muralla, pel seu costat de costa, fos batuda des del mar pels vaixells de guerra i que l'edifici documentat per nosaltres al carrer d'en Granada fos destruït durant aquests atacs. La presència de material bèl·lic en l'edifici tampoc és estranya. Davant l'emergència del setge cal pensar en el fet que els edificis annexos a la muralla serien ocupats per l'exèrcit, i més encara si tenim en compte que, en el nostre cas, ens trobaríem, situat al costat del portal de Sant Antoni, un dels accessos al nucli urbà.

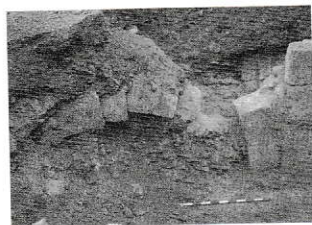
Després de la destrucció d'aquestes construccions sembla que l'àrea es va mantenir desocupada fins a un moment indeterminat del segle XVIII. Aquest fet es fa evident si tenim present la planimetria antiga. El plànol més interessant en aquest aspecte és una planta de la Part Alta de la ciutat conservada a l'Arxiu General de Simancas i datat el 1716 (NEGUERUELA: 1985). En aquest, l'espai ocupat per l'actual casa Canals se'ns concreta com un jardí o hort, és a dir, com una àrea sense construccions. A aquest fet hem d'afegir-li les reformes de la muralla de tot aquest sector de la ciutat l'any 1737, moment en què també es va ordenar la construcció de l'actual portal de Sant Antoni (MENCHÓN, MASSÓ: 1999, 107-108).

El bastiment de l'actual edifici de casa Canals se situaria, doncs, un cop acabades aquestes obres a la muralla, és a dir, entre 1737 i finals del segle XVIII. El fet que l'any 1802 el rei Carles IV s'allotgés a les cases del carrer d'en Granada i la que estudiem fos ja propietat de la família Canals, recolzen aquesta hipòtesi (PALMA: 1956, I, 113-115; SALVAT: 1981, 307).

LLUÍS PIÑOL MASGORET

Bibliografia

- AQUILLÉ, X.; DUPRÉ, X.; MASSÓ, J.; RUIZ DE ARBULO, J. «La cronologia de les muralles de Tarragona». A: *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 1, 1991, p. 271-301.
- HAUSCHILD, TH. *Arquitectura romana de Tarragona*. Tarragona, 1983.
- MAR, R.; MIR, H.; PIÑOL, L. «La formació de la topografia urbana de la Tarragona medieval: nuevas aportaciones». A: *Attività economiche e sviluppo urbano nei secoli XIV e XV. Atti dell'Incontro di Studi. Barcellona 19-21 ottobre 1995*, Arxiu Històric del Sannio, any I, 1-2, nova sèrie, Nàpols 1996, p. 165-203.
- MIR, H.; ZARAGOZA, J. «Tarragona medieval». A: AAVV. *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*, Tarragona, 1998.
- MENCHÓN, J.; MASSÓ, J. *Les muralles de Tarragona. Defenses i fortificacions de la ciutat (segles II aC-II dC)*, Tarragona, CEHS Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1999.
- MORERA, E. *Tarragona Cristiana*, vol. I, Tarragona, 1897 (reedició 1982).
- NEGUERUELA: I. «Dos importantes planos de Tarragona en el Archivo de Simancas». A: *Quaderns d'Història Tarraconense*, V, 1985, p. 59-75.
- PALMA, A. de. *Las calles antiguas de Tarragona (siglos XIII-XIX)*, Vol. I-II, Tarragona, 1956 i 1958.
- PIÑOL, L. «C/ Granada 11. Casa Canals». A: Servei Arqueològic URV. *Intervencions arqueològiques a Tarragona i entorn (1993-1999)*, Tarragona, 2000, p. 155-168.
- RECASENS, J. M. «El colapso sufrido por la ciudad de Tarragona en la guerra dels Segadors (1640-1652)». A: *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, 8, 1963, p. 51-60.
- RECASENS, J. M. *El Municipi i el govern de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*, Tarragona, 1998.
- SADA, P.; TERRE, M. «Formació de l'estructura urbana de la Part Alta». A: *La Part Alta del centre històric de Tarragona. Un aixeccament de plànols de les construccions civils (1981-1982, 1986-1988)*, Barcelona, 1990, p. 15-30.
- SALVAT i BOVÉ, J. *Tarragona antigua y moderna a través de su nomenclatura urbana*, Tarragona, 1981.
- SERRA i VILARÓ J. «La muralla de Tarragona». A: *Archivo Español de Arqueología*, 76, 1949, p. 221-236.

Arcada enderrocada de l'edifici medieval

Arcada i pilar corresponents a l'edifici medieval

